

**“TARIXIY-MADANIY MEROS ASOSIDA SAMARQAND VILOYATI
JANUBI-G‘ARBIY HUDUDLARIDA TARIXIY TURIZMNI
RIVOJLANTIRISH METODLARI”**

Qayumov Jahongir Raxim o'g'li

Oriental universiteti o'qituvchisi

+998935341223

jahongir5341223@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ishimizda Samarqand viloyati janubi-g‘arbiy hududlarida tarixiy-madaniy meros obyektlarini saqlash va ulardan samarali foydalanish asosida tarixiy turizmni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari va amaliy usullari tadqiq etilgan. Qolaversa mintaqaning turistik salohiyati, tarixiy-madaniy meros obyektlarining holati tahlil qilinib, ularni qayta tiklash, konservatsiya qilish va turistik infratuzilmani rivojlantirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, integratsiyalashgan yondashuv tarixiy turizmni iqtisodiy o‘sish, madaniy merosni saqlash va mahalliy aholi turmush darajasini oshirish vositasi sifatida rivojlantirish imkoniyatlarini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Tarixiy turizm, madaniy meros, Samarqand viloyati, arxeologik obyektlar, madaniy landshaft, barqaror turizm, turistik infratuzilma, konservatsiya, restavratsiya.

Turizm zamonaviy iqtisodiyotning eng dinamik rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylanib, dunyoning ko‘plab mamlakatlarida yalpi ichki mahsulotning muhim tarkibiy qismini tashkil etmoqda. O‘zbekiston, ayniqsa Samarqand viloyati, boy tarixiy-madaniy merosi tufayli xalqaro turistik diqqat markazida turadi. Samarqand viloyati janubi-g‘arbiy hududlari (Qashqadaryo va Zarafshon tizmalari oralig‘idagi hududlar) arxeologik, me‘moriy va madaniy merosning nodir namunalarini o‘zida mujassam etgan bo‘lsa-da, bu imkoniyatlar hozirgacha to‘liq o‘rganilmagan va turistik jihatdan yetarlicha rivojlanmagan.

Ushbu tadqiqotning magsadi Samarqand viloyati janubi-g‘arbiy hududlarida tarixiy turizmni rivojlantirishning ilmiy metodologiyasini ishlab chiqish,

mintaqaning tarixiy-madaniy salohiyatini baholash va rivojlantirishning amaliy yo'nalishlarini taklif etishdan iborat.

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlar tahlili, arxiv materiallarini o'rganish, maydonda ekspert baholash va monitoring, so'rovnomalar o'tkazish, statistik ma'lumotlarni tahli qilish kabi metodlar qo'llangan. Xususan, "madaniy landshaft", "turizm klasteri" va "barqaror turizm" konsepsiyalari tadqiqotning nazariy asosini tashkil etadi.

Xalqaro tajribalar (Italiya, Gretsiya, Ispaniya, Turkiya) shuni ko'rsatadiki, integratsiyalashgan yondashuv — ya'ni tarixiy obyektlarni saqlash, tadqiq qilish, turistik jihatdan ulardan foydalanish va mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish bir butun tizim sifatida qaralishi zarur.

Samarqand viloyati janubi-g'arbiy hududlarining tarixiy-madaniy meros salohiyati

Tarixiy-arkeologik obyektlar

Mintaqada qadimiy aholi punktlari, qal'alar (Qoratepa, Mirishkor qal'asi), qadimiy sug'orish inshootlari, ossuariylar va nekropollar mavjud. Ayniqsa, ilk o'rta asrlardagi shaharlar xarobalari (Kattatepa, Qushtepa) katta ilmiy va turistik ahamiyatga ega.

Me'moriy yodgorliklar

XIV-XVII asrlarga oid masjidlar, madrasalar, maqbaralar, karvonsaroylar saqlangan. Ko'pchilik obyektlar restavratsiya talab qilmoqda.

Madaniy landshaft va an'anaviy madaniyat

Mintaqaning tabiiy landshafti (Zarafshon va Qashqadaryo tizmalari) tarixiy voqealarning "fonini" tashkil etadi. Mahalliy aholining an'anaviy kasblari (gilam to'qish, kashtado'zlik, misgarlik) va milliy oshxona madaniyati turistik mahsulotga aylantirilishi mumkin.

Mintaqada tarixiy turizmni rivojlantirishning muammolari

1. **Infratuzilma kamchiliklari:** Transport aloqalarining yetishmasligi, mehmonxona va ovqatlanish muassasalarining sifat va miqdor jihatidan etarli emasligi.

2. **Obyektlarning vayron ahvoli:** Ko'pgina tarixiy obyektlar qisman yoki butunlay vayron bo'lgan holda saqlanib qolgan.

3. **Malakali kadrlar etishmasligi:** Madaniy merosni saqlash va boshqarish, turistik gidlik xizmati sohasida mutaxassislar yetishmaydi.

4. **Marketing va brending muammolari:** Mintaqaning turistik imidji yetarlicha shakllantirilmagan, xalqaro darajada tanitilmagan.

5. **Huquqiy va boshqaruv muammolari:** Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishni tartibga soluvchi normalar amalda samarali tatbiq etilmaydi.

Tarixiy turizmni rivojlantirish metodlari

Ilmiy-tadqiqot va hujjatlashtirish metodlari

- Arxeologik, arxitekturaviy va etnografik ekspeditsiyalar o'tkazish.
- 3D modellashtirish, geografik axborot tizimlari (GIS) yordamida obyektlarni raqamlashtirish.

- Tarixiy obyektlarning holati monitoringi va davlat ro'yxatiga kiritish.

Konservatsiya va restavratsiya metodlari

- Xalqaro standartlar (ICOMOS, UNESCO) asosida restavratsiya ishlarini olib borish.

- Mahalliy an'anaviy texnologiyalarni qayta tiklash va qo'llash.

- Obyektlarni muhofaza qilishda mahalliy aholini jalb qilish.

Turistik infrastruktura rivojlantirish metodlari

- "Yumshoq turizm" (soft tourism) tamoyiliga asoslangan turistik klasterlar yaratish.

- Tarixiy yo'llarni (buyuk ipak yo'li yo'nalishlari) restavratsiya qilish va tematik ekskursiyalar tashkil etish.

- Madaniy merosni raqamlashtirish va virtual ekskursiyalar tashkil etish.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish metodlari

- Mahalliy aholini turizm sohasida ish bilan ta'minlash va kichik biznesni rivojlantirish.

- Madaniy merosni asrab-avaylovchi dasturlarni mahalliy maktab va kollejlarda joriy etish.

- Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish (grantlar, ilmiy almashinuv, birgalikda loyihalar).

Marketing va brending metodlari

- Mintaqaning o'ziga xos tarixiy brendini yaratish.
- Xalqaro turistik yarmarkalarda ishtirok etish.
- "Aqlli turizm" (smart tourism) tamoyillari asosida mobil ilovalar ishlab chiqish.

Taklif va tavsiyalar

1. **"Samarqand janubi-g'arbiy tarixiy landshafti" madaniy-turistik klasterini** yaratish.
2. **Integratsiyalashgan boshqaruv tizimini** joriy etish (viloyat hokimligi, Madaniyat vazirligi, O'zTurizm qo'mitasi, mahalliy aholi vakillari).
3. **Madaniy merosni muhofaza qilish va turizmni rivojlantirish dasturini** ishlab chiqish.
4. **Xalqaro ekspertlar bilan hamkorlikda** restavratsiya standartlarini ishlab chiqish.
5. **Turizm yo'nalishidagi ta'lim tizimini** rivojlantirish va malakali kadrlar tayyorlash.

Xulosa

Samarqand viloyati janubi-g'arbiy hududlarining tarixiy-madaniy merosi nafaqat O'zbekiston, balki butun insoniyat boyligidir. Ushbu merosni saqlash va undan samarali foydalanish asosida tarixiy turizmni rivojlantirish murakkab, ko'p tarmoqli vazifa bo'lib, bunda ilmiy yondashuv, xalqaro tajriba, davlat va jamiyatning integratsiyalashgan harakatlari talab etiladi. Taklif etilgan metodlar nafaqat mintaqaning turistik salohiyatini oshirish, balki madaniy merosni saqlash, mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish va barqaror rivojlanish maqsadlariga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev, K. (2020). O'zbekiston tarixiy shaharlarida turizmni rivojlantirish istiqbollari. Toshkent: Fan.
2. UNESCO. (2019). Madaniy merosni boshqarish bo'yicha yo'riqnoma. Parij.
3. Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2000). The tourist-historic city: retrospect and prospect of managing the heritage city. London: Routledge.
4. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. (2021). Madaniy meros obyektlari davlat ro'yxati. Toshkent.
5. Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21.
6. Samarqand viloyati statistik boshqarmasi. (2022). Samarqand viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari. Samarqand.
7. Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). Heritage tourism. Harlow: Prentice Hall.
8. Ziyodov, U. (2019). O'rta Osiyoda arxeologik merosni saqlash muammolari. *Tarix va madaniyat*, 4(2), 45-59.